

Dawne zapomniane polskie rezydencje na Białorusi

Kończymy podróż szlakiem dawnych polskich rezydencji na Białorusi, nie uwzględnionych w dziele Romana Aftanazego, prezentując obiekty na przedrozbiorowych Kresach I Rzeczypospolitej (dawne województwa mińskie, witebskie i mścisławskie), które po 1918 r. weszły w skład ZSRR. Obecnie jest to wschodnia Białoruś.

Krupka. Dawny pałac Świackich z pocz. XX w.

Nizhołów. Dawny dwór Szaumanów z 2. poł. XIX w.

Raśna. Dawny dwór Sypytkowów z 2. poł. XIX w.

Okolo 100 kilometrów na północny wschód od Mińska, przy szosie z Mińska do Orszy i Smoleńska, położone jest rejonowe miasto Krupka. W dawnych wiekach wchodziło ono w skład klucza smoleńskiego książy Sanguszków. W czasie wyprzedaży tego klucza kupił je Michał Świacki (zm. 1876). Za jego czasów na terenie majątku istniał zakład przemysłowy i znane w całej guberni młyny pyłkowe. Modernistyczny pałac został wzniesiony na początku XX w., prawdopodobnie przez Świackich. Jest on dwukondygnacyjny, ma kształt nieregularny. W fasadzie występuje płytki ryzalit zwieńczony attykowym szczytem i frontonem ze spływami wolutowymi. W lewej elewacji bocznej widoczna jest okrągła wieża nakryta kopułą na ośmiobocznym bębnie, w prawej jest ryzalit z attykowym szczytem. Elewacje dekorowane są boniowaniem i płycinami. Wewnątrz zachowała się klatka schodowa z metalową balustradą. Dobrze utrzymany pałac zajmują biura władz rejonowych oraz instytucje ubezpieczeniowe. W otoczeniu przetrzebiony park, w którym stoi murowany budynek dawnej oficyny.

W odległości 15 kilometrów na zachód od rejonowego miasta Bieszenkowiec, w obwodzie witebskim, położona jest wieś Nizhołów (na mapach białoruskich Dwór Nizhaława). Miejsce dobra należały najpierw do Stabrowskich, później do Hrebnickich, na koniec do Szaumanów, którym w 1864 r. został skonfiskowany za udział właścicieli w powstaniu styczniowym. Późnoklasycystyczny dwór na brzegu rzeki Uły wzniesiono w połowie XIX w. Zniszczony w 1944 r. i odbudowany w 1970 r. Jest on parterowy, na planie prostokąta. Nie zachował się wysoki portyk kolumnowy. Elewacje dekorowane są lizenami, nadokiennikami i prostokątnymi wnękami pod oknami. Po II wojnie światowej mieściła się tu szkoła. W 1998 r.

dwór był opuszczony, ale jeszcze w dobrym stanie. Zachowały się zabudowania gospodarcze: murowana oficyna, drewniany budynek dawnej wędzarni oraz ceglany budynek z ostrołukowymi oknami i drewnianym poddaszem (być może dawna kaplica?). W otoczeniu park regularno-krajobrazowy.

W odległości 10 kilometrów na południe od rejonowego miasta Drybin, w obwodzie mohylewskim, położone jest miasteczko Raśna. Okoliczne dobra w 1430 r. należały do Świdrygiełły, w 1499 r. zostały nadane przez wielkiego księcia Aleksandra Michałowi Żesławskiemu, który przyjął tytuł księcia mścisławskiego. W XVIII w. dobra były własnością Pocięjów, którzy założyli tu misję jezuicką. W 1863 r. polscy powstańcy zajęli miasteczko i zniszczyli akta miejscowego biura policji. W 2. poł. XIX w. majątek był w ręku Rosjan Sypytkówów. Zespół dworski położony jest ok. 2 km od centrum miasteczka. Neoklasycystyczny dwór wzniesiono w 2. poł. XIX w. Jest on parterowy, na wysokiej podmurówce, dekorowany boniowaniem i podokapowym gzymsem. Za czasów sowieckich mieściła się w nim szkoła. W 1998 r. był opuszczony, ale jeszcze w dobrym stanie. W pobliżu stoją zrujnowane zabudowania gospodarcze z końca XIX w.

W odległości około 20 kilometrów od rejonowego miasta Orsza, w obwodzie witebskim, położone jest miasteczko Smolany. Osada istniała już w XV w. W 1501 r. król Aleksander nadał jej w dożywocie swej żonie Helenie. Po jej śmierci dobra otrzymał od króla Zygmunta Starego książę Konstanty Ostrogski. Następnie Zygmunt August darował dobra księciu Kurbskiemu. Ten wymienił je z Sanguszką na Kowel. Przez pewien czas w Smolanach mieszkała królowa Bona. Smolany znane są z okazałego barokowego zespołu klasztorowego dominikanów (zdeastwowanego za czasów sowieckich), a także z grobu filomaty Tomasza Zana na miejscowym cmentarzu.

rzu. Na rozległych łąkach widoczne są z daleka ruiny zamku książąt Sanguszków. W 1626 r. Szymon Sanguszko wznosił renesansowy zamek, zwany małym Kowlem. Miał on kształt czworoboku z wewnętrznym dziedzińcem, narożnymi basztami i wysoką wieżą bramną. Został on częściowo zniszczony w czasie wojny polsko-moskiewskiej w latach 1654-1657. Podczas wojny północnej w 1708 r. Rosjanie, wycofując się pod naporem Szwedów Karola XII, wysadzili zamek w powietrze. Odbudowany pozostał własnością Sanguszków do połowy XVIII w. Później opuszczony popadł w ruinę. W połowie XIX w. ówczesny właściciel, niejaki Siemionow, sprzedał go na cegłę miejscowym Żydom. Zachowały się ruiny pięciokondygnacyjnej wieży bramnej oraz fragmenty budynku mieszkalnego i piwnic. Na ścianie wieży ozdobne panele z kartuszem herbowym.

Około 40 kilometrów na północ od Mohylewa, na wysokim brzegu Dniepru, przy ujściu do niego rzeki Szklówianki, położone jest rejonowe miasto Szklów. Od XVI w. dobra należały do Chodkiewiczów, którzy pisali się „hrabiami na Szulowie”. Zbudowali oni zbór kalwiński (później zamieniony na Kościół katolicki), którego ruiny istniały jeszcze w 2. poł. XIX w. Była to podobno największa świątynia na Białorusi. Na początku XVII w. hetman Jan Karol Chodkiewicz otoczył miasto nowymi umocnieniami ziemnymi. W 1654 r. hetman wielki litewski Janusz Radziwiłł pobił pod Szklowem przeważające liczebnie wojska moskiewskie kniazia Czerkaskiego. Miasto było wielokrotnie niszczone (m.in. w 1655 r. przez Kozaków, w 1708 r. przez Szwedów). W XVIII w. dobra były własnością Sieniawskich i Czartoryskich. W 1762 r. król August III nadał osadzie prawa miejskie i herb przedstawiający wiszący bezmian (rodzaj wagi). Po pożarze w 1769 r. mieszkańcy przenieśli się na lewy brzeg Szklówianki, a dawna osada stała się wsią, zwaną odtąd Szklów Stary. W 1772 r. posiadłość przejął rosyjski skarb państwa. Nadano ją ks. Potiomkinowi, a w 1778 r. gen. Zaryczowi. Dwa kilometry od centrum miasta, w dawnym majątku Zabramne, znajduje się zespół dworski, który w 2 poł. XIX w. należał do Wojekowów, a na początku XX w. do carskiego ministra dróg Kriwoszejna. Drewniany, parterowy dwór modernistyczny wzniesiono w latach 1902-1903. W elewacji głównej występuje wydatny ryzalit z gankiem utworzonym przez cienkie słupy połączone balustradką. W obu skrzydłach

bocznych występują pseudoryzality zwieńczone frontonami. Elewacje dekorowane są fryzami, gzymsami, nadokiennikami i boniowaniem. Wewnątrz zachowały się ozdobne piece kaflowe. W 1998 r. w dworze mieściła się biblioteka. W otoczeniu rozległy park regularno-krajobrazowy (obecnie miejski park kultury i wypoczynku).

W odległości około 60 kilometrów na północ od Bobrujska, w obwodzie mohylewskim, na prawym brzegu Berezyny, przy ujściu do niej rzeki Świsłocz, położone jest miasteczko Świsłocz. Pierwotnie dobra były własnością książąt mińsko-zasławskich. W 1367 r. księciem świsłockim tytułował się Siemion, syn litewskiego księcia Jawnuty. W 1387 r. Władysław Jagiełło nadał dzielnicę świsłocką swemu bratu Skirgielle, następnie była ona królewską zarządzaną przez starostów. Około 1600 r. starostwo otrzymał Mikołaj Haraburda, kasztelan miński. W XVIII w. właścicielami byli Zawiszowie, a po nich do połowy XIX w. Niezabitowscy. W 1812 r. w Świsłocz przez jakiś czas mieściła się główna kwatera dywizji gen. Henryka Dąbrowskiego. W styczniu 1920 r. wojska polskie, po wielogodzinnej walce, odparły tu atak silnych oddziałów bolszewickich. Na wyniosłym wzgórzu, położonym w widłach Świsłoczy i Berezyny, znajdują się ruiny rezydencji, wzniesionej prawdopodobnie na przełomie XVIII i XIX w., być może przez Niezabitowskich. Przedtem istniał tu drewniany zamek książąt ruskich, ostatecznie zniszczony przez kozaków Iwana Zołotareńki w 1654 r. Nową rezydencję wzniesiono z kamienia polnego i cegły. Niewiele wiadomo o jej dziejach. Zachowały się mury obwodowe, z otworami drzwiowymi i okiennymi oblicowanymi cegłą.

Około 15 kilometrów na północ od rejonowego miasta Orsza w obwodzie witebskim położona jest wieś Wysokie. Zachował się tu dawny pałac Makszyczych, wzniesiony na przełomie XIX i XX w. Jest on eklektyczny, dwukondygnacyjny, z dobudowanym drewnianym skrzydłem parterowym. W elewacji głównej występuje pięcioboczny ryzalit z żeliwnym kutym balkonem, półkolistymi niszami po bokach i trójkątnym frontonem na szczycie. Elewacje dekorowane są boniowaniem, gzymsami, ozdobnymi obramieniami okien i ostrołukowymi niszami. Po II wojnie światowej w pałacu mieściła się szkoła. W 1998 r. był on opuszczony i zdewastowany. Park zamienił się w trudną do przebycia dżunglę. ■

Fot. autor

Smolany. Ruiny zamku ks. Sanguszków z 1626 r.

Szklów. Dawny dwór Wojekowów z 2. poł. XIX w.

Świsłocz nad Berezyną. Ruiny dworu (z przeł. XVIII i XIX w.?)

Wysokie. Dawny pałac Makszyczych z przeł. XIX i XX w.